

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ДЕМИДЕНКО Надія Михайлівна - професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4392-6722>

e-mail: nadiyademydenko@ukr.net

УДК 001.891

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.29

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття «принципи наукових досліджень». Виокремлено та надано характеристику наступним ключовим принципам наукових досліджень: емпіричність, об'єктивність, реплікованість, систематичність; універсальність, системність, обґрунтованість, критичність, етичність.

Ключові слова: принципи, наукові дослідження, вихідні засади, ідеї, наукові праці.

Постановка проблеми

Розвиток будь-якої сфери суспільного життя є фактично не можливим без активного проведення наукових досліджень. Здійснення останніх в сучасних умовах ускладнюється проблемами доступу до інформації, адже отримання достовірної та об'єктивної інформації може бути викликом, особливо в контексті доступу до правових документів, судових рішень, статистичних даних та інших джерел; деякі правові питання можуть бути складними для розуміння та аналізу через їх комплексність, неоднозначність або відсутність чітких відповідей. У свою чергу вибір відповідних методів та підходів до правового дослідження може бути складним завданням. Недостатній розроблений методологічний підхід або відсутність консенсусу щодо методологічних стандартів можуть впливати на об'єктивність та наукову цінність досліджень. Втім, як і будь-яка діяльність, проведення наукових досліджень має будова-

тись на системі відправних начал, які прийнято називати принципами.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання, пов'язані із проведенням наукових досліджень, у своїх наукових працях розглядали: Г. О. Бал, Г. О. Бірта, Ю. Г. Бург, С. Е. Важинський, С. Б. Кузікова, І. А. Чуб, Т. І. Щербак та багато інших. Водночас, незважаючи на плідні та змістовні наукові розробки у даній сфері, проблема принципів здійснення наукових досліджень потребує осмислення в контексті новітніх викликів.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у встановленні кола принципів здійснення наукових досліджень та наданні їм ґрунтовної авторської характеристики з урахуванням позицій провідних дослідників у галузі. Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення наступних завдань: з'ясувати сутність поняття принцип, узагальнити наукові думки з приводу тлумачення поняття «принципи здійснення наукових досліджень».

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі дістала подальшого розвитку характеристика переліку принципів здійснення наукових досліджень, їх авторське переосмислення з огляду на реалії сьогодення.

Виклад основного матеріалу

Наукове дослідження – це систематичний і об'єктивний процес збирання, аналізу та інтерпретації даних з метою отримання нових знань, розуміння явищ, відкриття закономірностей та розв'язання проблем, що передбачає застосування наукових методів і технік. Наукове дослідження передбачає формулювання гіпотези, проведення експериментів або спостережень, аналіз отриманих результатів та узагальнення висновків, що дозволяє розвивати знання в певній галузі і сприяє прогресу науки та суспільству в цілому. Останнє, як зазначалось раніше, має здійснюватись на основі відповідних принципів.

Етимологія слова «принцип» походить від латинського «*principium*» – «основа», «початок» і трактується так: 1) як основні, вихідні положення якої-небудь системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; основний закон якої-небудь точної науки; 2) як особливість, покладена в основу здійснення або створення чогось; 3) як правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо [1, с. 941].

Зазначимо, що у наукових дослідженнях до питання принципів часто підходять достатньо поверхово, побіжно. Науковці переважно осмислюють загальні особливості принципів, аналізують положення вітчизняного законодавства та міжнародно-правові джерела, але не торкаються глибинних механізмів реалізації тих або інших принципів у практичній діяльності з покроковою демонстрацією втілення положень того чи іншого принципу в конкретних практичних діях. Так, і Т.А. Шевчук зазначає, що у системі взаємозв'язку науки і практики центральне місце посідає вирішення проблеми впровадження результатів наукового дослідження в практичну діяльність [2, с.164].

Як відмічає А.А. Пухтецька, слово «принцип» в європейських країнах почало вживатися ще з часів середньовіччя, беручи своє коріння від давньофранцузького слова «*principre*» та латинського «*principium*», які, у свою чергу, походять від латинського «*principes*», що означає лідер, імператор [3, с.11].

На нашу думку, подібний етимологічний аналіз дозволяє сформулювати досить важливі положення в контексті досліджуваної категорії. Так, очевидно постає необхідність у проведенні досліджень, пов'язаних із синтезом категорій «керівник» (лідер) та «принцип» в контексті розуміння ролі керівника у формуванні та реалізації тих або інших принципів роботи колективу. Так, від наукового керівника багато в чому залежить дотримання принципу академічної доброчесності з боку його дисертанта, а від керівника підрозділу поліції залежить практичне втілення у його підрозділі принципів верховенства права та законності.

До основних характеристик принципу в загальній теорії наукових досліджень автор відносить: 1) принцип як основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення, що об'єднує принцип як загальне правило або стандарт, та принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; 2) принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; 3) принцип як основа або необхідна якісна складова або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки; 4) принцип як правило або закон, що стосується функціонування природних феноменів або механічних процесів [3, с. 11].

Акцентуємо увагу на першій наведеній дослідницею характеристиці, зокрема на розумінні принципу через призму моральних та етичних стандартів. Більш ширшою та доречною у даному контексті категорією ми вважаємо не «стандарт», а «цінність», яка є об'єктивно менш формалізованою, пов'язаною із нормативно-правовим закріпленням категорією.

Також у ході осмислення третьої виділеної дослідницею характеристики ми хотіли б окремо зупинитися на внутрішній природі поведінки як сутності принципу. Дана характеристика є доволі проблемною, адже постулює, що для виокремлення принципів спочатку необхідно всебічно та ґрунтовно проаналізувати сутність діяльності, якої вони стосуються.

Дана проблема знаходить свій вияв у тих ситуаціях, коли законодавець має за-

кладати у нормативно-правовий акт принципи діяльності організації(нового органу державної влади, діяльність якого суттєво відрізняється від його історичного попередника), якої фактично ще не існує та яка лише формується на організаційно-управлінському рівні. У даному аспекті важливою є роль науки як інструменту акумуляції досвіду функціонування тих або інших організацій, у тому числі за кордоном, у різні історичні періоди, з позитивним та негативним досвідом діяльності.

Принципи, вважає В.О. Гацелюк, – це закріплені в праві ідеологічні, політичні та моральні засади (керівні ідеї), що впливають із соціально-економічної природи суспільного ладу, спрямовують регулятивну та охоронну функції права і визначають характер, підстави та обсяг застосування державного примусу та інших засобів впливу, необхідних для успішного розвитку панівних суспільних відносин [4, с.21].

Дане визначення є доволі цікавим та суттєво розширює розуміння сутності принципів, зокрема окреслює взаємозалежність між принципами та самою природою суспільного ладу. Дійсно, при виділенні принципів неможливо обходити стороною ту соціально-економічну реальність, в умовах якої осмислюється конкретний принцип, а також правову, політичну культуру населення, традиції, історичні аспекти. В окремих державах світу звичаї та релігійні норми також формують ту реальність, у рамках якої закладаються принципи та через призму якої їх положення впроваджуються в конкретну діяльність.

Принципи, пише В.Я. Малиновський, – це специфічне поняття, змістом якого є не так сама закономірність, відносини, взаємозв'язок, як наше знання про них. Вони являють собою результат узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, які стають загальним началом їх діяльності[5, с. 190-191].

При цьому, продовжуючи думку дослідника, ми хотіли б наголосити на необхідності в цьому аспекті максимально точного наукового аналізу конкретної діяльності з

метою формування на науковому рівні уявлення про неї, у тому числі в формі принципів. Сприяти такому аналізу можуть громадські ініціативи, обговорення, анкетування населення або представників певної сфери, що цікавить дослідника.

Варто навести точку зору О.Є. Гаршиної, яка вважає, що принципи – це основоположна категорію, адже за своєю суттю вони є началом, вихідною точкою, виступаючи тим первинним, з чого виводяться інші поняття [6, с.284].

У ході осмислення позиції дослідниці ми хотіли б звернути увагу на важливість принципів у ході формування категоріального апарату. По суті принципи закладають сутнісне розуміння окремих категорій, у тому числі визначають недоречність вживання тих категорій, що об'єктивно не відповідають соціальним, економічним, політичним та історичним реаліям.

Отже, принципи здійснення наукових досліджень представляють собою вихідні начала, відправні ідеї, які лежать в основі здійснення науково-дослідної діяльності. Саме вони визначають вектори та подальші перспективи проведення наукової роботи, незалежно від того, про яку сферу суспільного знання йдеться.

До відповідних засад, на нашу думку, найбільш доцільно віднести наступні:

1. Емпіричність – принцип, який передбачає, що наукові дослідження повинні ґрунтуватися на спостереженнях, експериментах або конкретних доказах. Дослідники збирають факти, дані та емпіричні докази, щоб формулювати теорії та висновки.

2. Об'єктивність – принцип, що вимагає використання об'єктивного підходу та уникнення суб'єктивних впливів на результати дослідження. Дослідники мають дотримуватися наукових методів, використовувати об'єктивні інструменти та базуватися на фактах та даних.

3. Реплікованість – принцип, за яким дослідження повинні бути відтворюваними і повторюваними іншими дослідниками. Це дозволяє перевірити достовірність та точність результатів дослідження та сприяє розвитку наукового знання.

4. Систематичність – принцип, що вимагає проведення досліджень за систематичним планом або методологією. Дослідники повинні організовано проводити дослідження, керуючись структурованими кроками, які допомагають досягнути мети дослідження.

5. Універсальність – принцип, що вказує на загальне значення та застосовність наукових досліджень у різних контекстах. Дослідження повинні мати можливість бути застосованими та реплікованими в різних середовищах і сприяти розширенню наукових знань.

6. Системність – принцип, що вказує на необхідність розглядати об'єкт дослідження у системному контексті, а не ізольовано. Дослідники мають досліджувати взаємозв'язки, взаємодію та вплив різних складових системи для отримання більш повного розуміння предмету дослідження.

7. Обґрунтованість – принцип, що вимагає, щоб дослідження були побудовані на обґрунтованих основах. Дослідники повинні використовувати наукові теорії, попередні дослідження та докази для підтримки своїх висновків та уникати безпідставних припущень чи суб'єктивізму.

8. Критичність – принцип, що підкреслює необхідність критичного мислення та аналізу. Дослідники повинні піддавати сумніву і перевіряти свої припущення, інтерпретації та висновки, шукаючи докази та аргументи, які підтверджують або спростовують їхні гіпотези.

9. Етичність – принцип, що визначає необхідність дотримання етичних норм та стандартів під час проведення досліджень. Дослідники повинні поважати права та благополуччя інших учасників дослідження, забезпечувати конфіденційність та об'єктивність, а також дбати про належну обробку та інтерпретацію даних.

На основі проведеного нами дослідження, наших авторських суджень і проаналізованих позицій дослідників ми також хотіли б звернути увагу на роль принципів у сучасній науці.

Висновки

Таким чином, принципи здійснення наукових досліджень визначають вимоги до наукового методу, етичних стандартів, об'єктивності, достовірності, повторюваності, систематичності та перевірки результатів дослідження. Вони сприяють забезпеченню якісного наукового підходу, розширенню знань, виявленню нових фактів та розумінню явищ у відповідній науковій галузі. А відтак, важливим завданням науковців – є розширення кола та змісту відповідних принципів.

У проведеному дослідженні ми звернули увагу на необхідність розгляду у загальній теорії наукових досліджень глибинних механізмів реалізації тих або інших принципів у практичній діяльності з покроковою демонстрацією втілення положень того чи іншого принципу в конкретних практичних діях. Також нами було наголошено на необхідності у проведенні досліджень, пов'язаних із синтезом категорій «керівник» (лідер) та «принцип» в контексті розуміння ролі керівника у формуванні та реалізації тих або інших принципів роботи колективу. У ході розгляду принципу як внутрішньої сутності діяльності нами виокремлена роль науки як інструменту акумуляції досвіду функціонування тих або інших організацій, у тому числі за кордоном, у різні історичні періоди, з позитивним та негативним досвідом діяльності. Нами було наголошено на важливості принципів у ході формування категоріального апарату, властивого певній сфері, у тому числі визначенні недоречності вживання тих категорій, що об'єктивно не відповідають соціальним, економічним, політичним та історичним реаліям.

Так, наголошуємо на необхідності подальших наукових розробок у даній сфері, у тому числі на осмисленні принципів в умовах активного провадження в життя суспільства цифрових технологій та штучного інтелекту, а також в умовах воєнного стану.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голова ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Шевчук Т. А. Щодо ролі кримінологічної науки у практиці протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 160-166.
3. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 214 с.
4. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Луганськ, 2004. 217 с.
5. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ : Атіка, 2003. 576 с.
6. Гаршина О. Є. Принцип як наукова категорія. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 282-289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2012_1_40.

АНОТАЦІЯ

З'ясовано, що принципи наукових досліджень являють собою вихідні начала, відправні ідеї, які лежать в основі здійснення науково-дослідної діяльності. Саме вони визначають вектори та подальші перспективи проведення наукової роботи, незалежно від того, про яку сферу суспільного знання йдеться.

Виокремлено та надано характеристику наступним ключовим принципам наукових досліджень: емпіричність, об'єктивність, реплікованість, систематичність, універсальність, системність, обґрунтованість, критичність, етичність.

Узагальнено, що принципи наукових досліджень визначають вимоги до наукового методу, етичних стандартів, об'єктивності, достовірності, повторюваності, систематичності та перевірки результатів дослідження. Вони сприяють забезпеченню якісного наукового підходу, розширенню знань, виявленню нових фактів та розумінню явищ у відповідній науковій галузі. А відтак, важливим завданням науковців – є розширення кола та змісту відповідних принципів.

Ключові слова: принципи, наукові дослідження, вихідні засади, ідеї, наукові праці.